УДК 378.046.4:37.016

Ірина ОЛЕВСЬКА,
завідувач відділу гуманітарних дисциплін ВІППО

Професійний розвиток учителів громадянської та історичної освітньої галузі в системі післядипломної педагогічної освіти

Проаналізовано сучасні підходи до професійного розвитку вчителів громадянської та історичної освітньої галузі в системі післядипломної педагогічної освіти; з'ясовано основні напрями підвищення професійної компетентності відповідно до викликів сьогодення; охарактеризовано методи й форми організації навчання педагогів; визначено роль безперервної освіти у формуванні фахової, громадянської та методичної компетентностей учителя.

Ключові слова: *громадянська, історична освітня галузь; критичне мислення; діяльнісний підхід; інноваційна діяльність; ключові компетентності; Нова українська школа; освітній процес; післядипломна освіта.*

Iryna Olevska. Professional Development of Teachers of the Civic and Historical Educational Field in the System of Postgraduate Pedagogical Education.

The article analyzes modern approaches to the professional development of teachers of the civic and historical educational field within the system of postgraduate pedagogical education. The main directions for improving professional competence in accordance with contemporary challenges are identified. The methods and forms of organizing teachers' training are characterized, and the role of continuous education in the formation of teachers' professional, civic, and methodological competencies is determined.

Keywords: *civic and historical educational field, critical thinking, activity-based approach, innovative activity, key competencies, New Ukrainian School, educational process, postgraduate education.*

Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних засад професійного розвитку педагогів громадянської та історичної освітньої галузі в системі післядипломної педагогічної освіти, визначення ефективних форм, методів і напрямів підвищення їхньої професійної компетентності відповідно до сучасних освітніх викликів.

Постановка проблеми. Сучасні освітні зміни в Україні посилюють вимоги до вчителів громадянської та історичної освітньої галузі, що актуалізує проблему пошуку ефективних шляхів їхнього професійного розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Громадянська та історична освітня галузь має допомагати учнівству формувати власну суб'єктність, довіру до своїх співгромадян і здатність діяти в умовах збройної й інформаційної війни. Від якості реалізації мети та завдань галузі залежить те, чи володітимуть українські громадяни необхідними компетентностями, щоб ухвалювати рішення, засновані на національних і демократичних цінностях.

У цьому контексті особливого значення набуває професійний розвиток учителів громадянської та історичної освітньої галузі, адже саме вони формують світогляд, цінності та громадянську позицію здобувачів освіти.

Важливим завданням педагогів є створення безпечного простору, де учні можуть досліджувати суперечливі теми, ставити складні запитання і формувати свою позицію. У центрі цього процесу – відвертий діалог з учительством, яке спроможне визнати, що існує багато відкритих питань, відповіді на які варто шукати спільно; також розвиток суб'єктності учнів, здатності впливати на середовище (спільноту, громаду, країну) ухвалювати рішення, діяти відповідально. Це передбачає застосування діяльнісного підходу до навчання: дослідницькі проєкти, аналіз реальних суспільних кейсів, моделювання рішень, участь у шкільному житті та житті громади. Серед ефективних підходів – дослідницьке та проєктне навчання, дослідження історичних джерел, рольові ігри, дискусії, симуляції виборів або судових процесів, колективна робота над локальними ініціативами.

Підвищення кваліфікації педагогів є цілеспрямованим, спеціально організованим процесом систематичного формування і вдосконалення компетентностей працівників освіти, зумовлених сучасними викликами, інноваційними підходами в освіті, принципами сталого розвитку, цифрової трансформації, інклюзивності тощо, а також орієнтацією та реалізацією стратегічних цілей держави у сфері освіти. Метою підвищення кваліфікації педагогів є їх професійний розвиток відповідно до державної політики у громадянській та історичній освітній галузі, забезпечення якості освіти.

Професійний розвиток учительства сьогодні розглядається як безперервний, цілеспрямований процес набуття нових компетентностей, удосконалення фахової майстерності та особистісного зростання. Відповідно до Концепції «Нова українська школа» та професійного стандарту вчителя, педагог має бути не лише носієм знань, а й фасилітатором навчального процесу, наставником і провідником демократичних цінностей.

Ключові пріоритети професійного розвитку вчителів громадянської та історичної освітньої галузі у ВІППО визначаються сучасними освітніми реформами та суспільними викликами.

Передусім, важливим орієнтиром залишається Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», яка визначає компетентнісний підхід, педагогіку партнерства та орієнтацію на формування цінностей як основу діяльності вчителя.

Суттєвий вплив на зміст і організацію освітнього процесу має нова редакція Типової освітньої програми для 5–9 класів від 09.08.2024 року № 1120, яка окреслює обов'язкові та рекомендовані підходи до розроблення ЗЗСО та використання ними освітніх програм на кожному циклі (адаптаційний цикл та цикл базового предметного навчання) базової середньої освіти.

Під час проведення різних заходів з підвищення кваліфікації педагогів зазначеної галузі важлива увага приділяється питанням щодо оцінювання відповідно до загальних критеріїв оцінювання та галузевих критеріїв, у яких ураховано характеристики груп загальних результатів навчання відповідної освітньої галузі, що потребує від учителя нових методичних рішень та вміння розробляти компетентнісно орієнтовані завдання відповідно до вікових особливостей учнівства.

Окремим важливим напрямом є робота з чутливими темами, зокрема питаннями війни, національної ідентичності, демократії. Це вимагає від педагога не лише знань, а й високого рівня педагогічної етики, емоційної компетентності та вміння створювати безпечне освітнє середовище.

Важливу роль у професійному розвитку педагогів відіграє Державний стандарт базової середньої освіти, а також упровадження положень Державного стандарту профільної середньої освіти, що визначають нові вимоги до результатів навчання та організації освітнього процесу. Відповідно до Державного стандарту, метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнівства, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Серед пріоритетних напрямів підвищення кваліфікації вчителів є інклюзивна освіта, зокрема застосування ефективних технологій роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках історії, правознавства та громадянської освіти.

Не менш важливими є орієнтація на професійний стандарт учителя, а також участь у сертифікації педагогічних працівників, що сприяє підвищенню якості педагогічної діяльності. І, безумовно, одним із ключових напрямів є використання цифрових інструментів та сучасних методик навчання, що забезпечує інтерактивність, доступність і ефективність освітнього процесу. Вчителі мають знати, як інтегрувати ШІ в освітній процес і відслідкувати його етичне використання учнями, зберігаючи при цьому якість викладання та академічні цілі.

Потреба реформування історичної освіти в школах зумовлена широкомасштабним вторгненням Росії в Україну, яке розпочало новий етап глобальної історії та викликало разючі зміни в українському суспільстві, геополітичній і культурній ситуації в Європі та всьому світі. Адже історична освіта, що є базовим складником національної безпеки країни, відіграє ключову роль у формуванні світогляду українських школярів.

Актуальним є також врахування особливостей викладання громадянської освіти у 6–9 класах як окремого предмету відповідно до нової редакції Типової освітньої програми (по 0,5 години на тиждень),

а також використання модельних навчальних програм, які забезпечують гнучкість та варіативність освітнього процесу.

Виклики, які має враховувати вчитель історичної та громадянської освітньої галузі сьогодні:

– Інформаційна війна: учні щодня стикаються з історичними маніпуляціями – меми, тіктоки, псевдонаукові «розвінчування міфів». Росія активно використовує всі можливі канали для впливу на їхнє світосприйняття й політичну позицію. Завдання школи – навчити відрізняти факти від інтерпретацій.

– «Війна пам'ятей»: наративи про минуле стали інструментами сучасної політики. Українська історія потребує переосмислення поза колоніальними схемами та імперськими рамками.

– Переосмислення ролі України у світовій історії: підсилюється запит на україноцентричний підхід, який дозволяє побачити глобальні процеси з власної перспективи.

– Переобтяження фактами та виснаження учнівства: варто фокусуватися не на всеохопному знанні, а на формуванні аналітичних, порівняльних, рефлексивних умінь. Надважливим завданням у викладанні предметів громадянської та історичної галузі залишається викорінення радянських і пострадянських історичних наративів, фальсифікації та міфологізації історії.

Окреслені пріоритети та напрями методичної підтримки знаходять втілення в системі післядипломної педагогічної освіти, яка сьогодні виступає не лише інструментом підвищення кваліфікації, а й середовищем професійного зростання педагога.

Професійний розвиток учителів громадянської та історичної освітньої галузі в цій системі має будуватися на засадах безперервності, практичної спрямованості та індивідуалізації освітньої траєкторії. Важливо, щоб педагог не лише отримував нові знання, але й мав можливість апробувати їх у своїй професійній діяльності, рефлексувати та вдосконалювати власну практику.

Важливим напрямом методичної підтримки в межах курсів підвищення кваліфікації є забезпечення педагогів якісними навчально-методичними матеріалами. Їм надається методична підтримка у питаннях планування уроків, добору завдань, формування очікуваних результатів навчання та організації оцінювання. Це сприяє підвищенню професійної компетентності вчителів, формує їх розуміння ключових засад Нової української школи та допомагає ефективно впроваджувати їх у практичну діяльність. Це дозволяє слухачам краще зрозуміти логіку побудови навчального матеріалу, принципи реалізації компетентнісного підходу, а також особливості структурування уроку відповідно до сучасних освітніх стандартів.

Освітні програми підвищення кваліфікації у Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти для вчителів громадянської та історичної освітньої галузі розроблено відповідно до сучасних вимог щодо підвищення кваліфікації педагогів закладів загальної середньої освіти, передбачають формування громадянських компетентностей завдяки діяльнісному підходу.

Висновки. Визначені пріоритети окреслюють комплексний підхід до професійного розвитку вчителя, який поєднує нормативні вимоги, сучасні педагогічні практики та відповідає актуальним викликам сьогодення.

Післядипломна педагогічна освіта в сучасних умовах є важливою складовою безперервної професійної освіти лише за умови, що вона мобільна, відкрита, неупереджена, гнучка, національно орієнтована, здатна швидко оновлюватися, запроваджувати новітні методики, адекватно реагувати на зміни та виклики сьогодення.

Система післядипломної педагогічної освіти має трансформуватися у динамічну модель, орієнтовану на потреби вчителя та виклики часу. Саме за таких умов професійний розвиток педагогів громадянської та історичної освітньої галузі буде ефективним і сприятиме формуванню активного, свідомого громадянина.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti

2. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch 2016/konczepcziya.html

3. Кульбач Л., Швидун Л., Шахова К. Сучасні підходи до розвитку професійної компетентності педагога НУШ. *Інноваційна педагогіка.* Вип. 56. Т. 1. 2023. С. 28–31.

4. Маді Г. І. Філософія компетентнісного підходу в освіті. *Перспективи* : соціально-політичний журнал. 2024. № 1. С. 212–218. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20042

5. Олевська І. І. Реалізація діяльнісного підходу на уроках історії в умовах Нової української школи. *Орієнтири національної освіти в умовах сьогодення* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. Вип. 1 / ред. кол.: О. Й. Дем'янюк [та ін.]. Луцьк : ВІППО, 2024.

6. Олешко П. С., Вітюк. В. В. Науково-методичний супровід упровадження Держстандарту базової середньої освіти та підготовки педагогів до роботи в НУШ. *Педагогічний пошук.* 2022. № 2 (114). С. 33–36.

7. Савченко О. Я. Педагогічна взаємодія у сучасному освітньому середовищі : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2024. 212 с.